

„Az egyetlen költő, aki életét áldozta a forradalomban...”

Interjú vendégelőadóinkkal, *Gérecz Attila* életének és alkotásainak kutatójával

Dr. Hajnal Géza *hidrogeológus, egyetemi docens (BME), író, irodalomtörténész*

• **Kutatóként hogyan látja a kommunista diktatúrák magyarországi működésének legfontosabb sajátosságait, ezek közül melyek hatottak legmélyebben az egyéni sorsokra, különösen az olyan fiatalok életére, mint Gérecz Attila?**

► A kommunista diktatúra igyekezett kiirtani a két világháború közötti Magyarország „polgári”, „revizionista”, „reakciós” jelzőkkel leírható eszméit és ezek képviselőit, így az értelmiségi, a katona és az egyházi személyek tíz- és százezreit. Ezeknek a társadalmi csoportoknak nemcsak a vezető személyiségeit, hanem a hierarchia legalján elhelyezkedő fiatalokat is üldözték, így eshetett meg, hogy szinte teljes gimnáziumi osztályok kerültek börtönbe (például a Bencés Gimnázium, a mai Fazekas Mihály Gyakorló Általános Iskola és Gimnázium végzős évfolyama), vagy hasonlóképpen a katonaiskolások is a megtorlógépezet célkeresztjébe kerültek. Az olyan hadapródok, mint Gérecz Attila, már kamaszként megjárták a frontot, több év hadifogság után térhettek haza és próbáltak meg helytállni a mindennapokban, miközben előmeneteli esélyük folyamatosan csökkent. Nem tanulhattak tovább, a társadalom megtúrt tagjai közé sorolták vissza őket.

• **Gérecz Attila életútját és mártíriumát vizsgálva, milyen történelmi, politikai és személyes tényezők találkozását tartja meghatározónak? Miként értelmezhető az ő sorsa az 1956-os forradalom és az azt követő megtorlások tágabb összefüggéseiben?**

► Az előző válaszban már említett hadifogsága után, meghatározó volt számára a melós élet a Rákosi Mátyásról elnevezett csepeli vasöntődében, ahol vasesztergályosként (*drehus*) dolgozott, majd a letartóztatása és a börtön, ahol paradox módon a hatévnnyi elzártságban rengeteget tanult, egyéni hangú költővé és felelősen gondolkodó férfivá érett. 1956. november elsején szabadították ki a forradalmárok sok száz politikai fogolytársával együtt, s november 3-i kiáltványában a társadalmi megbékélésről és egy új Magyarország megteremtésének lehetőségéről írt. A szovjetek november 4-i inváziójakor azonban végtelen szabadságvágya és katonai neveltetése csak egyetlen utat szabott ki számára: fegyvert fogni a végtelen túlerő ellenében. Ahogy sokszor említik őt a kényszerű összehasonlításokban, ő volt 1956 Petőfije. Az egyetlen költő, aki életét áldozta a forradalomban. Halála után több mint harminc évnek kellett eltelnie, hogy neve ismertté válhasson az utókor számára. A Nyugatra menekült magyar emigráció őrizte meg szellemi hagyatékát.

• **Az emlékezetkultúra szempontjából Ön szerint miért fontos, hogy a kommunista diktatúrák áldozatainak emléknapján ne csupán történelmi adatokat ismertessünk, hanem személyes történeteket és irodalmi műveket, például verseket is megszólaltassunk? Ez hogyan segítheti a mai fiatalok történelmi tudatának formálását?**

► Gérecz Attilát bár rendkívüli tehetséggel áldotta meg a Teremtő, mégis úgy érezhetik a mai fiatalok is, hogy egy volt közülük. Egy mosolygó vagány, a lányok szívét megdobogtató jóképű srác a szomszédból. Szeretik őt rocksztárokhoz is hasonlítani, nemcsak tragikusan korai halálában (sorolni szokás a 27 évesen elhunytakat Jimi Hendrixtől Jim Morrisonig), hanem hatásában és viselkedésében is. Úgy tapasztalom a költőről fiataloknak megtartott sok tucat előadásom után, hogy megérik a rokonságot Gérecz Attilával, s verssorain is átsüt számukra különleges lény. Az adatok ismertetése helyett a történetmesélés, ha tetszik, a közös

történeteink jóval mélyebb benyomást tesznek ránk. Mansfeld Péter, Tóth Ilonka története és személye, vagy éppen a „pécsi láthatatlanok” hősies ellenállása mindenkit magával tud ragadni.

• **Tapasztalatai alapján milyen kihívásokkal szembesül ma a történettudomány, amikor a kommunista korszak eseményeit és felelősségi viszonyait próbálja feltárni? Ön szerint milyen módszerekkel lehet hitelesen, ugyanakkor közérthetően bemutatni ezt a korszakot a diákok számára?**

► A kérdés első felére a válaszom az, hogy sajnos még mindig számos forrás nem érhető el ebből a korszakból. Vagy mert hosszú időre zárolták őket, vagy mert nem lelehetőek fel, vagy mert megsemmisültek. Kéziratok, dokumentumok „lappanganak”. Nekem óriási szerencsém volt, hogy Gérecz Attila svájci sógornőjénél a nyomára bukkantam a családi hagyaték döntő részének. Úgy érzékelem, hogy a diákok érzékenyek az előzőekben említett személyes sorsokra, ezekhez tudnak könnyen kapcsolódni. Minden művészi ábrázolása a diktatúrának és az 1956-os forradalomnak közelebb hozhatja a főszereplőket és az eseményeket, de ezeknek tényleg magas színvonalúaknak kell lenniük. Egy rossz film többet árt, mint használ, sajnos ez a helyzet Gérecz Attila esetében is. De jó példa Ferenczi György és a Rackajam zenei feldolgozása, ami nagyon közel vihet valakit Gérecz lelkületéhez. Kiváló példa még a sajnálatosan ritkán előadott monodráma is Gérecz szökéséről, melyben Orosz Ákos nagyon hitelesen ábrázolja az árkon-bokron át menekülő rabköltőt.

• **Személyes motivációról is kérdeznénk... Mi indította Önt arra, hogy a kommunista diktatúra időszakával, illetve annak áldozataival foglalkozzon? Pályája során volt-e olyan kutatási élmény vagy találkozás, amely különösen megerősítette abban, hogy ezt a témát továbbra is fontos küldetésének tekintse?**

► Édesapám 1954-től két évig ült börtönben politikai fogolyként. Abban a szerencsében volt részünk a bátyámmal, hogy édesapánkat ez az időszak nem törte meg, és nagyon sokat mesélt nekünk az „élményeiről”. Én csak felnőttfejjel értettem meg, hogy ez mennyire másképpen történt a hasonló helyzetű családoknál; a bebörtönzött férfiak, apák magukba zárták a múltat, sokan betegekké, alkoholistákká váltak. Széthullottak a családok, nem volt ritka a bánat öngyilkosságba torkolló feldolgozatlansága sem. Ezeknek a politikai foglyoknak a gyermekeit, unokáit megismerve éreztem, hogy nekem mindent el kell mesélnem, amit fel tudok kutatni ebből a borzalmas korszakból. Számos nagyszerű emberrel találkoztam a kutatásom során, az egyik legnagyobb élményem a Tamási Áron özvegyével történt beszélgetésem volt. Basilides Alíz a forradalom napjaiban látta vendégül és etette meg finom főztjével Gérecz Attilát és bajtársait, s mikor a költőről beszélt nekem közel kilencven évesen, szinte egészen átalakult a lénye. Izzott a tekintete, s gyönyörűen szavalta annak a csibész tekintetű barna fiúnak a költeményeit, mintha ott állna ő is mellettünk. A verset ötvenhat november másodikán egyszer hallotta Gérecz Attilától, s egész életére a szívébe véste.

Az interjút *Keszei László* és *Molnár Zaránd György* (11. A) készítette

„Szeretlek, / mert pogány gúnyom tiport minden csodán / s te szád égő kelyhével nyújtod / legfájdóbb úrvacsorám. // Szeretlek, mert szemed kékjét szívemig ölelted, / mert feloldoztál, s elképzeltem / a lelkem és a lelked... // Szeretlek, / mert ember vagyok, fázékony, bús, gyáva, / mert betakarsz, s mert emlékeztetsz / egy szelíd elmúlásra.”

Gérecz Attila: *Szeretlek* (részlet)